

Szwarc, Andrzej

"Historia dyplomacji polskiej, t. 3", pod red. Ludwika Bazylowa, Warszawa 1982 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/2, 415-416

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Andrzej Zahorski, *Napoleon*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1982, s. 524, ilustr.

Wśród co najmniej kilkuset naukowych, popularnych i literackich biografii cesarza Francuzów brak było poważniejszej pozycji napisanej przez Polaka; w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, odpowiadając na zapotrzebowanie czytelników, tłumaczono m.in. książki Ludwiga, Tarlego i Manfreda. Dobrze zatem się stało, że wybitny znawca epoki, autor dwóch prac o legendzie napoleońskiej w Polsce i w Europie, podjął się tego zadania. Książka jest interesującą opowieścią o życiu wybitnej postaci historycznej; A. Zahorski nie stroni od anegdoty — podanej zawsze z komentarzem zawierającym ocenę jej wiarygodności i funkcjonowania w świadomości społecznej. Równocześnie praca przedstawia Napoleona na tle epoki, umiejętnie przekazując czytelnikowi (i to zazwyczaj w sposób dlań niedostrzegalny) wiedzę opartą o wyniki nowych badań. Autor, trzymając się w zasadzie układu chronologicznego, ukazuje Napoleona jako polityka i wodza, ale również jako mecenasa kultury i człowieka prywatnego. Co więcej wszystkie te wątki układają się w harmonijną całość, pisaną klarownym stylem i potoczystym językiem, przypominającym prace dawniejszych historyków. Można by mieć jedynie kilka zastrzeżeń do nazbyt kolokwialnych miejscami sformułowań: np. „Młode podłecie termidoriańskie urządzały orgie i tańce na grobie Młarata” (s. 49); Desorgues, autor satyrycznych wierszy ośmieszających cesarza „poszedł sobie trochę podumać w więzieniu” (s. 352) itd.

A. Zahorski niezbyt wiele miejsca poświęca problematyce streszczającej się w haśle „Napoleon a Polska” — co zrozumiałe z uwagi na biograficzny charakter książki. Zgodnie z zasadami PIW-wowskiej serii autor zrezygnował też z aparatu naukowego, poza nielicznymi przypisami i selektywną bibliografią.

A. S.

Historia dyplomacji polskiej t. III: 1795—1918, pod red. Ludwika Bazylowa, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 1016, ilustr.

Kolejny wolumen monumentalnego, zakrojonego na pięć tomów wydawnictwa dotyczy ziem polskich pod zaborami, a więc okresu, kiedy trudno mówić o dyplomacji *sensu stricto*, którą Encyklopedia Powszechna PWN określa jako „działalność organów państwowych, realizującą politykę zagraniczną państwa”. Dla historyków polskich nie ulega jednak wątpliwości, że opracowanie tak ujętego tematu było możliwe: zgodnie z oczekiwaniami autorzy uwzględnili nieoficjalne i półoficjalne kontakty międzynarodowe osób prywatnych oraz także kontakty i poczynania związków tajnych, władz powstańczych i ugrupowań emigracyjnych. Przede wszystkim opracowali jednak temat nieco odmienny, który od dawna czekał na nowoczesne, syntetyczne ujęcie: dzieje sprawy polskiej w polityce europejskiej lat 1795—1918. Właściwie dopiero na tym tle uwzględniono wysiłki samych Polaków, szczegółowo je opisując, choć nie przeceniając ich znaczenia. Siłą rzeczy przedstawiono wiele projektów i planów, które pozostały jedynie na papierze, czasami zaś były znane przez niewiele osób poza ich autorami. Mamy tu więc raczej do czynienia z dyplomacją „potencjalną” niż rzeczywistą. Skądinąd również badacze międzynarodowej aktywności realnie istniejących państw nie zapominają o inicjatywach chybotliwych lub pozostających w sferze ogólnikowych zamierzeń.

Wydaje się, że byłoby rzeczą słuszną poprzedzenie niniejszego tomu refleksją dotyczącą tych i innych problemów wynikających ze specyfiki polskiej dyplo-

macji XIX i początków XX wieku, choćby na użytek cudzoziemskich czytelników. Co prawda podobne wątpliwości i przemyślenia znalazły się we właściwym tekście (część drugą otwiera np. podrozdział „Niekonwencjonalność i rewolucyjność dyplomacji polskiej w okresie międzypowstaniowym”). Widać to zresztą i w słownictwie używanym przez autorów, którzy najchętniej operują pojęciami takimi jak „polskie zabiegi” lub „wysiłki dyplomatyczne”. *Nota bene* choć określenie „paradyplomacja” nie wydaje się zbyt szczęśliwe, oddawałoby ono chyba najlepiej sedno spraw, o których mowa.

Książka składa się z czterech części, odpowiadających poszczególnym okresom. Opracowali je: Andrzej Zahorski (1795—1831), Sławomir Kalemberka (koniec 1831—1860), Henryk Wereszycycki i Jerzy Zdrada (1860—1900) oraz Ludwik Bazylow (1900—1918). Po każdej części umieszczono informację o odnośnej literaturze i źródłach, ujętą bądź jako przegląd, bądź jako rozumowana bibliografia. Całości dopełniają: indeks cytowanych autorów, indeks osób wymienionych w tekście, indeks nazw geograficznych i etnicznych oraz mapy.

A. S.

Oswobodzicielnoje dżiżenije narodow Awstrijskoj impierii. Pieriod utwierżdżenija kapitalizma, Akademia Nauk SSSR. Instytut Sławianowiedzenia i Bałkanistyki, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1981, s. 464.

Książka jest dziełem 14 autorów; stanowi kolejny tom serii „Europa Środkowa i Południowo-Wschodnia w epoce przejścia od feudalizmu do kapitalizmu. Problemy historii i kultury” (tom poprzedni, zatytułowany „Oswobodzicielnoje dżiżenije narodow Awstrijskoj impierii: obrazowanie i razwitiye. Koniec XVIII w. — 1849 g.” ukazał się w 1980 r.). Przyjęto układ tematyczny, choć w jego ramach napotykamy na niezbyt szczęśliwe rozwiązania. dopiero ostatni, siódmy rozdział traktuje o procesach narodotwórczych, podczas gdy poprzednie omawiają powstanie i funkcjonowanie dualistycznej monarchii austro-węgierskiej, przeniany ekonomiczne i społeczne, ideologię ruchów narodowych, współpracę sił rewolucyjnych i narodowowyzwoleńczych, międzynarodowe związki tych sił (ze szczególnym uwzględnieniem kontaktów z Rosją), wreszcie rozwój nowoczesnego ruchu robotniczego.

Ogromne bogactwo problemów, które rozważają autorzy, nie pozwalała nawet na ich skrótowe wyliczenie. Zwróćmy uwagę na bardzo interesujące potraktowanie rozwoju kultur narodowych jako czynnika stymulującego dążenia wyzwolenicze; autorzy opracowali m.in. oryginalną mapę, która ilustruje postępy oświaty i kultury na poszczególnych terytoriach etnicznych: uwzględniono w niej informacje o odsetku osób umiejących czytać, wskazano ośrodki, w których znajdowały się szkoły wyższe, redakcje gazet, teatry, muzea i stowarzyszenia. Warto też wspomnieć o polonikach. Rozdział dotyczący Polaków pod berłem Habsburgów napisała Swietłana Falkowicz. Oparty jest on w większości na najnowszą literaturze polskiej (wykorzystuje się m.in. dorobek Józefa Chlebowczyka, Henryka Wereszycyckiego i Jerzego Zdrady, cytowany *nota bene* i w niektórych „niepolskich” rozdziałach). Autorka akceptuje przeważnie tezy zawarte w tych pracach: ukazuje specyfikę ewolucji galicyjskiej myśli politycznej, narodowe uwarunkowania polskiego modelu konserwatyzmu, tłumaczy postawy nietypowe dla postronnego obserwatora, które wiązały się np. z powstaniem styczniowym. Sporadycznie tylko operuje schematycznymi ujęciami, nieprzypadkowo posługując się wówczas opracowaniami sprzed trzydziestu lat.

Książka zawiera indeks nazwisk i nazw geograficznych. W tekście pominięto klasycznę zbudowane przypisy, odsyłając jedynie czytelnika — wzorem prac z dziedziny nauk ścisłych i przyrodniczych — do odpowiednich pozycji bibliografii, pomieszczonej na końcu tomu. Rejestruje ona kilkadziesiąt tytułów pra-